

ТДУ: 631.15:637 (571.56)

САМАРАНОКИИ ИҚТИСОДИИ ИСТЕҲСОЛИ ХҶРОКИ САҲРОИ ДАР
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Мирзоев Б. -дотсент, ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Калимаҳои асосӣ: хӯроки чорво, растаниҳо, самаранокии иқтисодӣ, чарогоҳ, чорводорӣ.

Дар шароити муосир, истеҳсоли хӯроки саҳроӣ (заминҳои обёришавандаи кишти хӯроки чорво) на танҳо дар таъминоти хӯроки чорво аҳамияти ҳалкунанда дорад, балки ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар маҷмӯъ дар кишвар таъсир мерасонад. Зиёда аз 57,4% замини қорам ба зироатҳои хӯроки чорво (боназардошти ғалладонагӣ) банд аст. Зироатҳои хӯроки чорво на танҳо манбаи истеҳсоли хӯроки чорво, инчунин барои биологиякунонии зироаткорӣ, ҳифзи ҳосилнокии замин, муҳити зист ва афзуи намудани истеҳсоли маҳсулот хизмат мекунад. Ин нақши бисёрҷонибаи зироатҳои хӯроки чорво дар эътидол ва рушди минбаъдаи комплекси агросаноатӣ ва таъмини амнияти озукавории кишвар мебошад. Агар то соли 1991 ҳосилнокии зироатҳои хӯроки чорво то 24-26 с / га воҳиди хӯрокаи ва майдони кишти онҳо то 226 ҳазор га бошад, пас дар даҳсолаи охир пастравии истеҳсолот зиёда аз 2,5 маротиба коҳиш ёфтааст. Майдони кишти хӯроки чорво 90-103 ҳазор гектарро ташкил дод, ки ҳосилнокии онҳо то 12-14 с воҳиди хӯрокаро ташкил медиҳад.

Агар дар соли 1991, ба ҳисоби миёна, ба 1 га кишти зироатҳои хӯроки чорво 71 кг (д.м.) нуриҳои минералӣ ва 2,8 тонна нуриҳои органикӣ рехта бошанд, пас дар соли 2018 мутаносибан 2,0 кг ва 135 кг – ро ташкил дод. Дар натиҷа ташаккули ҳосили зироатҳои хӯроки чорво дар шароити муосир асосан ба ҳосилхезии табиӣи хок ва таъсири боқимондаи нуриҳои қаблан истифодашуда асос ёфтааст.

Самтҳои асосии рушди истеҳсоли хӯроки чорво дар шароити муосир инҳоянд: барқарор кардани майдонҳои зироатҳои хӯроки чорво; такмили сохтори зироатҳо; омезиши оқилонаи омилҳои биологӣ ва техногенӣ, ки сарфи энергия ва захираҳои таъмин мекунад; баланд бардоштани ғоиданокии энергетикӣ ва протеини ҳама намуди хӯроқҳо; ҳифз ва баланд бардоштани ҳосилнокии замин; маҳсулоти экологии тоза ба даст овардан; ҳифзи муҳити зист.

Барои қонё гардонидани чорво бо хӯроқҳои серғизо ва ширанок, ки онро таркиби ратсионӣ хӯроки чорво талаб мекунад ва ба сабаби 2 маротиба афзун шудани саршумори чорвои қалони шохдор нисбат ба соли 1991 заруриаст, ки масоҳати зироатҳои хӯроки чорво ба 220 ҳазор гектар, аз ҷумла алафҳои лӯбиёгии бисёрсола то 110 ҳазор гектар, зироатҳои силосӣ то 40 ҳазор гектар, зироатҳои алафҳои яқсола (12 ҳазор гектар) барқарор карда шавад. Бо мақсади зиёд кардани сафедаи хӯроки ғалладона, то соли 2025 майдони кишти зироатҳои лӯбиёгӣ ба 45 ҳазор гектар, рапс ба 4,1, лӯбиё то 12 ҳазор гектар, дар айни замон майдонҳои офтобпарастро дар сатҳи пешина нигоҳ доштан зарур аст.

Омили асосии интенсификатсияи истеҳсоли хӯроки чорво ин баланд бардоштани сатҳи истифодаи нуриҳо барои зироатҳои хӯроки чорво мебошад. Барои баланд бардоштани ҳосилнокӣ ва нигоҳ доштани ҳосилхезии хок бояд ба ҳар як гектар ба ҳисоби миёна то 90 кг маводи ғизоӣ илова карда шавад. Ҳангоми татбиқи маҷмӯи чораҳои асосии биологӣ ва технологӣ, истеҳсоли хӯроки чорво аз заминҳои саҳроӣ (бе ғалладона) ҷиҳо то соли 2025 имконияти то ду миллион тонна зиёд намудани хӯрокаи мавҷуд аст. Асоси истеҳсоли хӯроки саҳроӣ алафҳои бисёрсола ва зироатҳои ғалладонагӣ ва ҷуворимаққа баҳисоб меравад. Манбаҳои асосии истеҳсоли сафедаҳои лӯбиёгии бисёрсола, асосан омехтаҳои юнучқа ва ғалладонаҳои гиёҳҳои бисёрсола ва яқсола, зироатҳои лӯбиёгӣ (нахуд, вика, люпин, лӯбиёи хӯроки чорво), дар кишти алоҳида ва омехта, аз зироатҳои рағғани - рапс парвариш карда мешаванд. Дар водихои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо сабаби кишти зиёди заминҳои кишоварзӣ (то 80%),

гиёҳҳои бисёрсола ва яксола, юнучка, чуворимакка, сорго ва соргои-судонӣ бояд дар истехсоли хӯроки саҳроӣ истифода шаванд. Мушкилоти сафеда дар ин ҷо аз ҷониби гиёҳҳои лӯбиёгии бисёрсола (юнучка, эспарсет, дониик), лӯбиёгиҳо (нахуд, чина, нут) ва зироатҳои рағандар (офтобпараст, рапс ва лӯбиё) ҳаллу фасл мешаванд.

Дар водихо тавсифи истехсоли хӯроки чорво бо давраҳои кӯтоҳмуддати беҳунукӣ ва боришоти нобаробар дар мавсими кишт муайян карда мешавад. Аз ин рӯ, васеъ кардани таркиби намудҳои зироатҳо ва таносуби онҳо дар сохтори майдонҳои кишт, ки барои истифодаи самараноки захираҳои намии тирамоҳу зимистон дар хок ва боришот дар нимаи дуҷуми тобистон имкон медиҳанд, муҳим аст. Ба гурӯҳи аввалини зироатҳо алафҳои бисёрсола ва ҷавдоритирамоҳӣ, зироатҳои барвакти солони баҳор; ба дуҷум - зироатҳои чуворимакка, арзан, зироатҳои тобистонаи омехтаҳои лӯбиёгӣю ғалладона, рапс ва алафҳои рағандор ворид мешавад.

Дар ташкили базаи устувори хӯроки чорво ва биологикунории зироаткорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гиёҳҳои бисёрсола таалуқ дорад. Дар истехсоли маҷмӯи хӯрокаҳои ҳаҷман зиёд онҳо дар ҷойи аввал меистанд ва то 40% маҷмӯи умумии воҳиди хӯрокарро таъмин мекунанд. Дар минтақаҳои марказӣ ва ҷанубӣ, вазни хоси онҳо ба 70-75% мерасад. Онҳо манбаи асосии истехсоли алаф, хасбеда, силос мебошанд. Дар водихо алафҳои бисёрсола манбаи асосии истехсоли хасбеда мебошанд.

Дар солҳои охир, тамоюли васеъ кардани майдон дар зерӣ алафҳои бисёрсола ба назар мерасад. Масоҳати онҳо дар соли 1991 ба 110 ҳазор гектар расидааст ва дар соли 2013 он 2,2 маротиба кам шудааст, аммо дар соли 2018 то 61,1 ҳазор га афзудааст. Ин тамоюли рушди кишти алафҳои саҳроӣ мебошад, зеро алафҳои бисёрсола бештар хӯрокаи арзон медиҳад ва парвариши онҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ муфид аст.

Таҳқиқотҳо нишон доданд, ки коэффисиенти самаранокии энергетикӣ парвариши алафҳои бисёрсола аз зироатҳои ғалладона ва чуворимакка 2-2,5 маротиба зиёдтар аст. То соли 2025 майдони даравидани алафҳои бисёрсола бояд ба 100 ҳазор га расонида шавад, вазни хоси онҳо дар сохтори хӯрока ба ҳисоби миёна дар кишвар 50-60% ташкил диҳад. Самти дигари афзалиятноки рушди кишти алафҳо бештар намудани таркиби алафҳои бисёрсола мебошад. Дар соли 2018 аз майдони умумии кишт 61,1 ҳазор га заминҳои лӯбиёгӣ ва омехтаи онҳо 47,4 ҳазор га ё 77,6%, аз ҷумла 20 ҳазор га бо зироатҳои пешина кишт шудааст. Барои баланд бардоштани арзиши энергетикӣ ва сафедаи гиёҳҳои бисёрсола, кам кардани хароҷоти парвариши онҳо, таносуби лӯбиёгиҳо ва тухмии лӯбиёгӣ то соли 2025 бояд ба ҳисоби миёна 60-62% ва баъдан 70-73% ва майдони 10 ҳазор га юнучка, 60 ҳазор га чуворимакка барои силос, тарбеда зарур аст.

Ҷадвали 1.

Майдони кишти зироатҳои хӯроки чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо, (га)

№	Зироатҳои хӯроки чорво	Солҳо					
		1991	2010	2016	2017	2018	2018 нисбат ба 2010, %
1	Бехмеваҳои хӯроки чорво	2174	93	191	210	198	2,1 маротиба
2	Лаблабуи қанд барои хӯроки чорво	2375	233	189	210	94	40,3
3	Зироатҳои силосбоб (бе чуворимакка)	3105	1567	9951	9102	8019	5,1 маротиба

4	Љворимакка барои силос, хӯроки сабз ва тарбеда	42522	26049	16885	16558	18396	70,6
5	Алафҳои беҳимояи бисёрсола	17893	7078	13543	12450	11504	162,5
6	Алафҳои бисёрсола и кишти солҳои гузашта	110004	47655	62695	63146	61065	128,1
7	Дар байни қаторҳои боғ	7866	4578	7496	17288	16490	3,6 маротиба
8	Алафҳои бисёрсолаи зери ҳамоя	11151	241	153	113	4749	19,7 маротиба
9	Кишти мобайнии тирамоҳӣ	4238	216	138	23	-	-
10	Љамъи зироатҳои хӯроки чорво	226607	87710	103265	101466	99181	113,0

Манбаъ: Маҷмӯаи омили кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2019 ва ҳисоби муаллиф

Кишти асосии ҷворимакка бояд дар минтақаҳои марказӣ ва Хатлон ҷайгир карда шаванд ва инчунин зироатҳои киштшуда дар заминҳои обёришаванда дар НТҶ (ноҳияҳои водии Ҳисор) васеъ карда шаванд, зеро дар ин минтақаҳо ҳосилнокии баландтар мебошад. Майдони кишти зироатҳои хӯроки чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳадди 1 нишон дода шудааст.

Дар соли 1991 майдони кишти ҷворимакка барои силос нисбат ба соли 1991 ду баробар, лаблабуи қанд барои хӯрок 10 маротиба, алафҳои бисёрсолаи кишти солҳои гузашта қариб 2 маротиба ва дар маҷмӯъ майдони кишти зироатҳои хӯроки чорво дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо дар ҷумҳурӣ 122 ҳазор га ё 53,9% кам шуд.

Самти муҳим интенсификасияи парвариши алафҳои яксола тақмил додани таркиби кишти онҳо тавассути васеъ кардани омехтаҳои ғалладонагиҳо мебошад. Ба ҳисоби миёна, дар соли 2025, чунин омехтаҳо бояд 45-47%, дар оянда - 60-65%-ро ташкил кунанд. Ҳамин тавр, дар соли 2018 майдони кишти ҷворимакка тақрибан 2,3 маротиба кам шуда, 18,4 ҳазор га-ро ташкил дод ва ҳосилнокии ҷворимакка барои силос, хӯроки сабз ва тарбеда ба ҳисоби миёна дар Тоҷикистон ба 219,1 с / га баробар шудааст. Ҷамъоварии ҳосили зироатҳои хӯроки чорво дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо дар ҳадди 2 нишон дода шудааст

Ҳадди 2.

Ҷамъоварии умумии хӯрок и чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо (га)

№	Зироатҳои хӯроки чорво	Солҳо				
		1991	2010	2016	2017	2018
1	Беҳмеваҳои хӯроки чорво	72409	2963	6688	6408	5983
2	Лаблабуи қанд барои хӯроки чорво	82575	4564	6606	6408	2382
3	Зироатҳои силосбоб (бе ҷворимакка)	44091	22399	160426	110116	130741

4	Чуворимакка барои силос, хӯроки сабз ва тарбеда	1150244	914555	840274	868340	907954
5	Алафҳои беҳимояи бисёрсола: барои хасбеда хӯроки сабз, тарбеда	25517	55744	70880	79452	150814
		178099	22981	54855	33265	13085
6	Алафҳои бисёрсолаи кишти солҳои гузашта: барои хасбеда хӯроки сабз, тарбеда	288049	218654	483438	518823	647896
		1813052	174516	98753	141607	90586
7	Алафҳои бисёрсолаи зери ҳимоя: барои хасбеда хӯроки сабз, тарбеда	4909	2947	554318	598275	798709
		61933	1769	153609	174871	103671

Манбаъ: Маҷмӯаи омили кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2019 ва ҳисоби муаллиф

Дар сохтори майдони кишти зироатҳои хӯроки чорво алафҳои яқсола пас аз алафҳои бисёрсола ва дар истеҳсоли умумӣ - сеюм, баъд аз алафҳои бисёрсола ва чуворимакка ҷой мегиранд. Бештар алафҳои яқсола манбаи истеҳсоли хӯроки сабз дар тобистон буда, инчунин барои истеҳсоли хасбеда, силос ва сенаж истифода мешаванд. Дар маҷмӯъ, дар Тоҷикистон аз ҳисоби алафҳои яқсола 120 ҳазор тонна хасбеда ё 13-15 фоизи истеҳсоли умумии он дар заминҳои қорам ҳосил карда мешавад.

Бо такмил додани сохтори майдони кишти алафҳои бисёрсола, баланд бардоштани сатҳи химиякунонӣ, ҷорӣ намудани кишти зироатҳои навъӣ, ҷамъоварии алафҳо дар шароити муносиб, истифодаи бисёрдаравӣ, имкони воқеӣ барои расидан ба сатҳи ҳосилнокии то 25-27 с / га хасбеда ва 150-160 с / га массаи сабз мавҷуд аст. Тибқи ҳисобҳои Паҷӯшишгоҳи Тадқиқотии Россия дар сатҳи ҳосили алаф то 30-32 с / га хасбеда ва 170-180 с / га массаи сабз оварда мешавад.

Ҳосили умумии хӯроки чорво то соли 2025 тақрибан 1,5-2 миллион тонна воҳид хӯрока ва 0,5 миллион тонна протеини хомро ташкил дода метавонад. Барои ба даст овардани чунин ҳаҷм талабот ба нуриҳои минералӣ барои алафҳои бисёрсола то 80 ҳазор тонна ё ба ҳар гектар 65—75 килограммро ташкил медиҳад. Нишондиҳандаи муҳими афзоиши самаранокии истеҳсоли хӯроки чорво ноил шудан ба баланд шудани ҳосилнокии зироатҳои хӯроки чорво мебошад. Нишондиҳандаҳои ҳосилнокии зироатҳои хӯроки чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (га) дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо (сентнер барои 1 га) дар ҷадвали 3 оварда шудаанд.

Аз ҳисоби кам шудани майдони зироатҳои хӯроки чорво ва ҳосилнокии он, ҳосили умумии хӯроки чорво аз ҳисоби зироатҳои силосбоб то 1,2 миллион тонна кам шуд. Дар ояндаи наздик, дар минтақаҳои ки хусусиятҳои биологии чуворимакка ба шароити табиӣ ва иқлимӣ мувофиқанд, майдони кишт бояд ба сатҳи солҳои 1990-1991 барқарор карда шавад ва дар дигар зироатҳои силосбоб бояд дар дараҷаи соли 1991 боқӣ монад. Дар минтақаҳои шимолӣ кишвар манбаи асосии ашёи барои силос бояд алафҳои бисёрсола ва яқсола бошад. Тибқи дурнамо аз ҳисоби ин зироатҳо хӯроки чорво барои истеҳсоли силос дар сатҳи 1,5-2 миллион тонна имконпазир аст. Дар минтақаи хавфноки кишоварзӣ, ки дар он ҷо боришот кам аст, тавсия дода мешавад, ки сорго парвариш карда шавад, ки ҳосилнокии он аз чуворимакка тақрибан аз сеяк

зиёд аст. Дар ташкили захираҳои пурраи хӯроки ширадор зироатҳои беҳмеваи хӯроки чорво ва лаблабуи қанд барои хӯроки чорво нақши муҳим доранд. Дар солҳои охир, майдони кишти беҳмеваи хӯроки чорво дар соли 2018 кам шуда. 198 гектарро ташкил дод, ки дар сохтори замини хӯроки чорво аз 0,3 % зиёд нест.

Чадвали 3.

Ҳосилнокии зироатҳои хӯроки чорво дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳамаи категорияҳои хоҷагиҳо (с / га)

№	Зироатҳои хӯроки чорво	Солҳо				
		1991	2010	2016	2017	2018
1	Беҳмеваҳои хӯроки чорво	333,0	318,6	350,2	305,1	301,0
2	Лаблабуи қанд барои хӯроки чорво	345,0	185,8	349,5	305,1	250,6
3	Чуворимакка барои силос, хӯроки сабз ва тарбеда	215	134,5	206,0	250,8	219,1
4	Зироатҳои силосдор (бе чуворимакка)	122	133,3	144,6	96,5	125,4
5	Алафҳои беҳимояи бисёрсола: барои хасбеда	57,1	53,6	69,0	77,2	123,3
	барои хӯроки сабз, тарбеда, силос ва орди алаф	200	132,4	171,0	157,6	141,5
6	Алафҳои бисёрсолаи кишти солҳои гузашта:					
	барои хасбеда	67,7	13,5	61,7	59,4	67,7
	барои хӯроки сабз, тарбеда, силос ва орди алаф	27,9	20,9	144,4	173,9	166,9

Сарчашма: Маҷмуаи омили кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон – Душанбе, 2019 ва ҳисоби муаллиф.

Аз нишондиҳандаҳои чадвал бармеояд, ки ҳосилнокии зироатҳо гуногун аст. Ҳосилнокии беҳмева ва лаблабуи қанд дар соли 2018 нисбат ба соли 1991 мувофиқан 7,0 ва 17,5% кам шуда бошад, ҳосилнокии чуворимакка ва алафҳои беҳимояи бисёрсола барои хасбеда мувофиқан 1,9% ва зиёда аз 2 маротиба афзун гардидааст.

Зироатҳои беҳмевагӣ ғизои аз ҷиҳати энергетикӣ қавӣ мебошанд ва то 154 ГҶ / га кудрат доранд, дар ҳоле ки арзиши истеҳсоли хӯроки 1 сентнер воҳиди хӯрока аз зироатҳои ғалладона 2,5 маротиба ва аз гиёҳҳои бисёрсола 4.6 маротиба зиёдтаранд.

Дар оянда истифодаи зироатҳои беҳмеваҳои хӯроки чорво мустақиман аз имконоти ҷорӣ намудани технологияҳои интенсифӣ дар асоси сатҳи баланди кимиёкунонӣ ва истифодаи воситаҳои механиконидашуда барои парвариш ва ҳосилғундари онҳо вобаста хоҳад буд.

Аз рӯи нишондиҳандаҳои даромадноки аз фурӯши маҳсулот, вобаста аз эҳтиёҷот ба ин маҳсулот арзёбии самаранокии иқтисодии истеҳсоли хӯроки чорво пешниҳод карда мешавад. Чунин нишондод афзоиш додани худтаъминкунии маҳсулотба як

истеъмолкунанда бо назардошти таъсири ин раванд аз чихати ҳаҷми истеҳсол аз майдони замини хӯроки чорво мебошад.

Масалан, кооперативи тичоратӣ - истеҳсолии ба номи. Л. Муродови шаҳри Ҳисор, ки ба истеҳсоли шир ва гӯшт махсус гардонидашудааст, самаранокии истеҳсоли хӯрокро муайян карда шудааст. Афзоиши гумус дар таркиби хок ба баланд шудани самаранокии иқтисодии истеҳсоли хӯроки чорво мусоидат мекунад.

Ҷадвали 4.

Самаранокии истеҳсоли хӯроки чорво дар кооперативи тичоратӣ - истеҳсолии ба номи. Л. Муродов, шаҳри Ҳисор

Нишондиҳандаҳо	2011	2014	2015	2016	2017	2017 бо % нисбати 2011
Хароҷоти хӯрока, ҳазор сомонӣ:- шир	1207,8	2698,7	2946,7	3984,7	4462,7	3,7 маротиба
- бурдоқи кунӣ	744,2	2402,1	2117,2	3539,4	3109,2	4,2 маротиба
хароҷоти хӯрока ба 1с. Маҳсулот воҳиди хӯрока						
- шир	1,08	0,85	0,94	1,07	1,28	118,5
- бурдоқи кунӣ	12,34	16,91	14,38	23,54	13,6	105,3
Истеҳсоли шир, тонна	1362	1699	1910	1943,3	1943,6	142,7
Даромад аз фурӯши шир, ҳазор сомонӣ	2114,0	4194,5	4581,4	4628,8	4638,3	2,2 маротиба
Ҷоида аз фурӯши шир, ҳазор сомонӣ	533,6	538,0	591,4	1075,9	589,1	110,4
Афзоиш, тонна	88,8	120,6	85,4	118,1	112,7	126,9
Маҳсулнокии модагов, кг/сол,	4863	5534	5457	4318	5475	112,6
- вазнафзункунии шабонарузии подаи ширӣ, грамм.	413	526	373	520	581	140,7
Даромаднокии истеҳсоли хӯроки чорво, %	25,2	19,9	20,1	27,0	13,2	60,2

Манбаъ: Ҳисобҳои муаллиф аз рӯи ҳисоботи солони кооператив

Дар ҷадвали. 4 дар мисоли кооперативи тичоратӣ – истеҳсоли ба номи Л. Муродови. Шаҳри Ҳисор нишондиҳандаҳои самаранокии истеҳсоли хӯроки чорво ҳисоб карда шудааст. Тавре ки аз таҳлили истеҳсолии хароҷотҳо ба истеҳсоли хӯрока маълум мешавад 1с шир дар соли 2017 дар муқоиса бо соли 2011 13,0% кам шуда, вале ба 1с вазн афзункунӣ 16,5% зиёд шудааст. Даромад аз фурӯш ва ҷоида низ афзоиш ёфтааст. Нишондиҳандаҳои маҳсулнокии модаговҳо, яъне истеҳсоли шир аз 1 сар модагов ба 5475 кг расид, ки ин нисбат ба соли 2011 12,6% зиёд аст. Инчунин

вазафзункунии миёнаи шабонарӯзӣ низ 40,7% зиёд шуд. Сатҳи даромаднокии истехсоли хӯроки чорво нисбат ба соли 2011 12% паст шуд.

Аз ин рӯ, тавсия дода мешавад, ки дар ноҳияҳои чумхурӣ кооперативҳои тиҷоратӣ барои истехсоли самараноки маҳсулоти кишоварзӣ ташкил карда шавад.

Адабиёт

1. Дубовской И. И. Инновационное кормопроизводство как главный фактор устойчиво эффективного развития животноводства–Воронеж, 2007
2. Сельское хозяйство Республике Таджикистан. Статистический сборник- Душанбе, 2019
3. Мирзоев Б. Экономическая эффективность интенсификации кормопроизводства – Душанбе:Ирфон, 2016 (монография).

АННОТАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОЛЕВОГО КОРМОПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

В статье анализируется экономическая эффективность кормопроизводства на орошаемых землях в стране. Кормовые культуры не только служат источником кормов, но и служат для сохранения плодородия почвы, защиты окружающей среды и увеличения производства. В статье приведены площадь, общий урожай и урожай кормовых культур. Проанализирована эффективность кормопроизводства в торговом кооперативе имени Л. Муродова в г. Гиссар. Для повышения экономической эффективности сельскохозяйственного производства необходимо создать коммерческий кооператив в каждом районе страны.

ANNOTATION

COST-EFFECTIVENESS OF FIELD FEED PRODUCTION IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

The article analyzes the economic efficiency of fodder production on irrigated land in the country. Fodder crops not only serve as a source of fodder but also serve to preserve soil fertility, protect the environment and increase production. The article shows the area, total harvest, and yield of forage crops. The efficiency of fodder production in the commercial cooperative named after L. Murodov in Hisor city was also analyzed. To improve the economic efficiency of agricultural production, it is necessary to set up a commercial cooperative in each district of the country.

Key words: *feed, vegetation, economic efficiency, pasture, animal husbandry.*